

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد

گروه آموزش علوم اجتماعی، گرایش پژوهش علوم اجتماعی

بررسی تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی بر ناهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه شهر اردبیل در سال ۱۳۸۹

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد مظلوم خراسانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محسن نوغانی

نگارش:

رقیه محمدی دولت سرا

آذر ۱۳۸۹

به نام خداوند گسترده مهر

مهربان

آنگاه که زمین به آن لرزش شدید و هولناکش بلرزد

و مردگان را که بارگه‌رانی برآند از دل بیرون افکند

و آدمی سگفت زده گوید که زمین را چه شده است که

ایسگونه به لرزه درآمده است؟

آن روز زمین خسرهای خود را باز گوید و بر اعمال انسان ها

کواهی دهد

(آیات آتاء سوره زلزله)

تقدیم بہ

روح پاکم

بہ قصوں زندگی ام کہ از خاکسترش، پرندہ

زیبای روحم از نو، پرواز آغاز کرد.....

تقدیر و شکر

از خدای مهربان پاسکزارم که دست این بنده ناپاس را گرفت و با مهر خویش این کار را به سرانجام رساند و آغازی دوباره در زندگی تحصیلی و علمی این غرق شده در روزمرگی ها و مجورمانده از مهرش را رقم زد.....

از ضامن آهو، رضای غریب پاسکزارم که غربت این مسافر را با فضای عطر آکین و جودش قابل تحمل ساخت، امام رضا که از ناحقی هائی به سادگی نگذشت اما دستدانش را، اجبار به سکوت است و خاموشی..... یک از محبوبترین بنده ی که بهشت برین دنیا و آخری را به رضا و قرب باری تعالی به بیچ انگاشت و یادمان نماند که او رضای غریب ماست که غربتش با شیعیانش دو خندان شده است.....

سپاسگزارم از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر محمد مظلوم خراسانی که در تمامی مراحل این کار از راهنمایی‌های گرانبارشان این دانشجو بهره‌برده و این سپاس یک از هزار مهربانی‌هایشان نیست چه اینکه بزرگترین درس زندگی‌م را از ایشان یاد گرفتم که "یادها در یاد می‌مانند و نام‌ها زیاد می‌روند و نیز آموختم که نظم بنای استوار هر علمی است و همه آدمیان را اصلی‌ناگریز است و گر آن نباشد جهانی به تعادل نمی‌چرخد و دنیای آدمیان پر آشوب می‌گردد که ادامه زیستن در آن رویای بس نایافتنی بشری شود....."

سپاسگزارم از جناب آقای دکتر محسن نوحانی استاد مشاور کرامی ام که با علو طبع بر غنای این تحقیق افزودند و یاد دادم که همه چیز در علم نیست و دستگیری در راه مانده جویندگان علم که نه، بل از زندگی و رنج‌هایشان بر همه دانش‌های بشری غالب است و عالم‌ها را کم از این دستگیری‌ها.....

سپاسگزارم از پدر و مادر مهربانم که این فرزند را از فرسنگ‌ها دور از خانه و بدور از گرمی دست‌هایشان به دست جاده‌های یخبندان حیران سپردند و در دل چه نگرانی‌ها که نکشیدند و شب‌های دوری را با

دلره‌های تمام ناشدنی به دعا و توسل به ائمه اطهار، برای سلامت این فرزند به صبح رسانند

.....

اما چگونه پاس گویم از معلم زندگی ام، معلم اعتقاداتم معلم انکارم، معلم انسانیتم که سه سال در کنارم چون پدری مهربان بود و از دوریشان بس دگکیرم..... و نذرین ایام اشک در چشمان و بغضم در گلوست، شرمسارم که به کلمه‌ای همه دقایق مهربانی‌هایش را ناچیز انکارم که مرا توان این ناسپاسی نیست..... فقط این که تا عمر دارم خنده‌هایشان در قلمم و آموزه‌هایشان در عمق روحم مراسمور خواهد کرد و گرچه از چشمانم بروند اما یادشان مرا از یادهای دیگر بی نیاز خواهد کرد. معلم بزرگوارم جناب آقای رضا عسل فروش

سپاسی دیگر از مهربان استادی که دیر شناختمش اما زود در دل دریا می‌شان بسان ماهی کوچک سرگردان شناور شدم، نازنین مردی که غم‌های عمیقش در پس خنده‌های بر لبش مرا آموخت که هنوز باید زیست و فهازند که تبسم کنان از کنار زندگی بگذرم اما دون زندگی، زندگی کنم. معلم عزیزم آقای مجید حیدری چروه

وسپاسگزارم از تمامی عزیزانم در مرکز مشاوره دانشجویی، که انگیزه بخش این دانشجو شدند که
 ناهمواری های راه را با همه سختی هایش ادامه دهند تا که بنای زندگی خود را محکم بنانند آلهایی که در راه رشد
 فکری ام تلاش با کردند سپاس گزارم از خانم مرتضایی، قنک، ارجی، مرادی، رزاقی، و
 دکتر حبیب الله دانشور که با هر صدای چپه کنجشگی کوچک یادم می افتد که هستند انسان هایی که به
 خنده ای زیبا بر لبان کودکان خردسال غنی تا فقیر خرسند.....

و از دوستان مهربانم همه آلهایی که دوستان دارم و خواهم داشت سپاسگزارم.

نام خانوادگی: محمدی دولت سرا	نام: رقیه
دانشکده: ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی	
رشته علوم اجتماعی	مقطع کارشناسی ارشد
استاد راهنما: دکتر محمد مظلوم خراسانی	
استاد مشاور: دکتر محسن نوغانی	

رسانه‌های ارتباط جمعی همه ابعاد زندگی انسان امروزی را تحت الشعاع قرار داده و بر مسائل انسانی تأثیر گذار می‌باشد این تحقیق به دنبال بررسی تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی بر میزان نابهنجاری‌های اجتماعی می‌باشد . به منظور بررسی تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی، از نظریات رسانه‌ها از نظریه مشروط رسانه‌ها و از نظریات نابهنجاری‌های اجتماعی نظریات یادگیری اجتماعی، فشار اجتماعی و کنترل اجتماعی استفاده شده است. این تحقیق به صورت پیمایشی و با ابزار پرسشنامه در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر اردبیل در سال ۸۸-۸۹ انجام شد. روش نمونه‌گیری ، نمونه‌گیری طبقه‌ای بوده است و حجم نمونه ۳۳۸ نفر می‌باشد. نتایج حاضر نشان می‌دهد که میانگین استفاده از روزنامه‌ها ۱۰ دقیقه در طول روز، میانگین استفاده از مجلات ۳۲ دقیقه در طول روز، میانگین استفاده از سی‌دی و دی‌وی‌دی ۶۵ دقیقه در طول روز، میانگین استفاده از تلویزیون ۳۰۴ دقیقه در طول روز ، میانگین استفاده از اینترنت ۱۸۴ دقیقه در طول روز، میانگین استفاده از ماهواره ۲۰۱ دقیقه در طول روز می‌باشد و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان اردبیل ۱۰ درصد می‌باشد. در تحلیل رگرسیون چندگانه با وارد کردن تمام متغیرها ، از بین رسانه‌های ارتباط جمعی میزان استفاده از اینترنت بر نابهنجاری‌های اجتماعی تأثیر گذار بوده و تأثیر تقریباً ۲۰ درصد آن بوده می‌باشد.

عنوان: بررسی تأثیر رسانه های ارتباط جمعی بر نابهنجاری های اجتماعی دانش آموزان دوره متوسطه شهر اردبیل در سال ۱۳۸۹

کلید واژه ها: رسانه های ارتباط جمعی، نابهنجاری های اجتماعی

فهرست مطالب

- ۱ فصل اول: کلیات تحقیق.....
- ۲ مقدمه.....
- ۳ بیان مسأله:.....
- ۵ اهمیت و ضرورت انجام تحقیق.....

اهداف تحقیق	۷
هدف کلی	۷
اهداف جزئی	۷
پیشینه تجربی تحقیق	۸
تحقیقات خارجی	۲۰
تعاریف مفهومی متغیرها	۲۷
فصل دوم: ادبیات تحقیق	۳۱
الف) نظریات رسانه‌ها	۳۲
ظهور رسانه های همگانی	۳۳
مکانیزم اثرگذاری رسانه‌ها	۳۳
کارکردهای رسانه	۳۷
نظریه میانجی میان رسانه و جامعه	۳۹
نظریه جامعه توده‌وار	۴۰
مدل انتقال:	۴۲
مدل ارتباطی آیینی (بیانی)	۴۳
ارتباط به معنی توجه (مدل جذابیت عمومی)	۴۳
مدل دریافت (فرایند رمزگذاری و رمزگشایی)	۴۴
نظریه وابستگی مخاطبان	۴۴

مارکسیسم	۴۷
نئو مارکسیسم:	۴۹
نظریه هژمونی رسانه	۵۰
نظریه اقتصاد سیاسی رسانه	۵۱
ب) نظریات انحرافات	۵۳
دیدگاه زیست‌شناسی	۵۴
دیدگاه روانشناسی	۵۴
دیدگاه جامعه‌شناسی	۵۵
تأثیرات منفی و غیرکارکردی انحراف	۵۷
تأثیرات مثبت و کارکردی کجروی	۵۸
نظریه‌های فشار اجتماعی	۵۹
کوهن و ناکامی منزلتی	۶۰
نظریه‌های یادگیری اجتماعی	۶۱
نظریه تقویت افتراقی:	۶۴
نظریه‌های کنترل:	۶۴
نظریه پیوند اجتماعی:	۶۵
نظریه شرم‌نده‌سازی:	۶۶
دکترین بازدارندگی:	۶۷

عوامل ناهنجاری.....	۶۷
عوامل اجتماعی مؤثر در ایجاد ناهنجاری و کجروی.....	۶۸
پی‌آمدهای کجروی و ناهنجاری.....	۶۸
نظارت خانواده و ناهنجاری.....	۶۹
گروههای مرجع و ناهنجاری.....	۷۲
فصل سوم: روش تحقیق.....	۸۱
روش انجام تحقیق.....	۸۲
جامعه آماری.....	۸۲
حجم نمونه.....	۸۲
-شیوه تعیین حجم نمونه.....	۸۲
روش نمونه‌گیری.....	۸۴
واحد تحلیل.....	۸۵
روایی و پایایی.....	۸۵
ابزار و روش گردآوری اطلاعات.....	۸۶
روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۸۶
تعریف عملیاتی متغیرها.....	۸۷
فصل چهارم: یافته‌های پژوهش.....	۸۹
بخش اول: آمار توصیفی.....	۹۰

بخش دوم: آمار استنباطی ۹۹

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری ۱۲۴

منابع و مأخذ ۱۳۱

ضمائم ۱۳۸

فهرست جداول

- جدول شماره ۳-۱: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب مناطق مورد سکونت ۸۴
- جدول شماره ۳-۲: آزمون پایایی متغیرهای مستقل ۸۶
- جدول شماره ۳-۳: تعریف عملیاتی متغیرها ۸۷
- جدول ۴-۱: جدول آماره های توصیفی متغیر سن ۹۰
- جدول ۴-۲: جدول توزیع فراوانی جنسیت پاسخگویان ۹۱
- جدول ۴-۳: جدول توزیع فراوانی پایه تحصیلی پاسخگویان ۹۲
- جدول ۴-۴: جدول توزیع فراوانی رشته تحصیلی پاسخگویان ۹۳
- جدول ۴-۵: توزیع فراوانی گروه مرجع دانش آموزان ۹۴
- جدول شماره ۴-۶: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب نحوه گذراندن اوقات فراغت ۹۵
- جدول شماره ۴-۷: توصیف میزان متغیرهای کنترل و وابسته ۹۶
- جدول شماره ۴-۸: میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی ۹۸
- جدول شماره ۴-۹: مدل خلاصه شده رگرسیون (میزان انواع استفاده از برنامه های تلویزیون و میزان ناهنجاری های اجتماعی دانش آموزان) ۹۹
- جدول شماره ۴-۱۰: جدول ضرایب رگرسیونی (میزان استفاده از انواع برنامه های تلویزیون و میزان ناهنجاری های اجتماعی دانش آموزان) ۱۰۰
- جدول شماره ۴-۱۱: متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیون (میزان استفاده از انواع برنامه های تلویزیون و میزان ناهنجاری های اجتماعی دانش آموزان) ۱۰۱
- جدول شماره ۴-۱۲: مدل خلاصه شده رگرسیون (میزان استفاده از انواع برنامه های اینترنت و میزان ناهنجاری های اجتماعی دانش آموزان) ۱۰۲

- جدول شماره ۱۳-۴: جدول ضرایب رگرسیونی (میزان استفاده از انواع برنامه‌های اینترنت و میزان نابهنجاری‌های دانش‌آموزان)..... ۱۰۳
- جدول شماره ۱۴-۴: متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیون (میزان استفاده از انواع برنامه‌های اینترنت و میزان نابهنجاری‌های دانش‌آموزان)..... ۱۰۴
- جدول شماره ۱۵-۴: مدل خلاصه شده رگرسیون (میزان استفاده از انواع برنامه‌های ماهواره و میزان نابهنجاری‌های دانش‌آموزان)..... ۱۰۵
- جدول شماره ۱۶-۴: جدول ضرایب رگرسیونی متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیون (میزان استفاده از انواع برنامه‌های ماهواره و میزان نابهنجاری‌های دانش‌آموزان)..... ۱۰۶
- جدول شماره ۱۷-۴: جدول متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیونی (میزان استفاده از انواع برنامه‌های ماهواره و میزان نابهنجاری‌های دانش‌آموزان)..... ۱۰۷
- جدول ۱۸-۴: ضریب همبستگی تفکیکی پیرسون برای متغیرهای مستقل میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی..... ۱۰۸
- جدول شماره ۱۹-۴: مدل خلاصه شده (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۰
- جدول شماره ۲۰-۴: ضرایب رگرسیونی (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۱
- جدول شماره ۲۱-۴: متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیون (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۲
- جدول شماره ۲۲-۴: جدول خلاصه شده (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با واردکردن متغیرهای کنترل و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۳
- جدول شماره ۲۳-۴: ضرایب رگرسیونی متغیرها (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با واردکردن متغیرهای کنترل و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۴

- جدول شماره ۲۴-۴: متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیون (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با واردکردن متغیرهای کنترل و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۵
- جدول شماره ۲۵-۴: ضرایب رگرسیونی متغیرها (میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با واردکردن متغیرهای کنترل و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان)..... ۱۱۷
- جدول ۲۶-۴: تحلیل مسیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته بدرفتاری والدین ۱۱۹
- جدول ۲۷-۴: تحلیل مسیر متغیر مستقل مرحله دوم بر متغیر وابسته نابهنجاری دوستان ۱۲۱
- جدول شماره ۲۸-۴ اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل تحقیق و میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش-آموزان ۱۲۳

فهرست نمودارها

نمودار شماره ۱-۴: نمودار مرحله اول تحلیل مسیر.....۱۱۸

نمودار شماره ۲-۴: نمودار تحلیل مسیر در مرحله دوم.....۱۲۰

نمودار شماره ۳-۴: نمودار تحلیل مسیر در مرحله سوم.....۱۲۱

نمودار شماره ۴-۴: نمودار نهایی تحلیل مسیر.....۱۲۲

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

عصر ما عصر ماهواره‌ها و کامپیوترهاست عصر "اینترنت" شبکه جهانی، عصر نزدیک شدن انسان‌ها به هم، دوران تبادل افکار، اندیشه و اطلاعات از شرق تا غرب، از شمال تا جنوب دهکده‌ی کوچک به نام جهان. رسانه‌های ارتباط جمعی بر تمامی ابعاد زندگی بشر سایه افکنده و آن‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار داده است در دنیای شتابان امروزی، همه انسان‌ها و مسائل انسانی ناگزیر از تغییر و تحول است در این راه نمی‌توان از نقش وسایل ارتباط جمعی در این تحولات چشم پوشید اکنون دیگر بدون اطلاع از وقایع روزمره و بدون استفاده از وسایل ارتباط جمعی نمی‌توان زندگی کرد، زیرا انسان تنها به واسطه آن می‌تواند مراحل رشد و تکامل مادی و معنوی خویش را طی کند رسانه‌های ارتباط جمعی هم می‌تواند عاملی بسیار مهم در رشد فکری و علمی و پیشرفت همه جانبه جوانان و نوجوانان گردد و هم زمینه ساز بسیاری از معضلات و مسائل جوانان گردد مسائلی که همواره مورد توجه مکتب اسلام، جامعه‌شناسان، سیاست‌مداران، پژوهشگران اجتماعی و... قرار گرفته است. جوانان بازوی قوی جامعه در راستای اهداف و توسعه جامعه می‌باشند که اگر به درستی به آن‌ها و نیازهایشان توجه نگردد و جامعه‌پذیری آن‌ها بخصوص از طریق رسانه‌ها (که چون یک یار همیشگی همراه با آن‌هاست) متناسب با هنجارها و ارزش‌های اصیل اسلامی نباشد مستعد گرایش به فرهنگ اروپایی و غربی می‌گردند که این گرایش و مهمتر پذیرش فرهنگ اروپایی و غربی خود یکی از اهداف کشورهای غربی است. از طرفی نابهنجاری‌های اجتماعی جوانان نیز معلول عوامل بسیاری است که به جرأت می‌توان گفت یکی از کژکارکردهای رسانه‌های ارتباط جمعی می‌باشد پس این مهم بایستی مورد توجه همه اعضا و ارکان جامعه قرار گیرد و دانشگاه یک رکن مهم جامعه در راستای تحقیق و پژوهش است. لذا این تحقیق به دنبال تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی بر میزان نابهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه شهر اردبیل می‌باشد.

بیان مسأله:

یکی از مسائلی که جوامع مدرن همواره با آن مواجه بوده‌اند و با وجود تدابیر مختلف همچنان رو به افزایش است، نابهنجاری اجتماعی یا آنومی^۱ است. نابهنجاری‌های اجتماعی یکی از نشانه‌های جدی اختلال در روند اجتماعی شدن افراد است چرا که "افراد معمولاً ارزش‌ها، هنجارها، اعتقادات، گرایش‌ها و رفتارها را از دیگران و از خلال روند تربیت اجتماعی و جامعه‌پذیری فرا می‌گیرند" (لاریجانی و ملکی تبار، ۱۳۸۶: ۱۳۵). بر همین اساس "از جمله عوامل اجتماعی‌کننده افراد، خانواده، مدرسه و در دهه‌های اخیر رسانه‌های ارتباط جمعی است. رسانه‌ها چنان در تار و پود زندگی روزمره افراد عجین شده‌اند که به ادعای جامعه‌شناسان "آنها بسان هوایی هستند که ما تنفس می‌کنیم" (لئون گوررو^۲، ۲۰۰۵: ۲۱۷). بنابراین رسانه‌های ارتباط جمعی در کنار سایر عوامل به یکی از عناصر قدرتمند جامعه‌پذیری قشر نوجوان تبدیل گشته‌است که بنا به داشتن جذابیت و تنوع، نوجوانان بیشتر ساعات عمر خود را صرف استفاده از این رسانه‌ها می‌کنند. اما هر پدیده اجتماعی با ظهور خود، کارکردهای مثبت و منفی زیادی به دنبال دارند، رسانه‌های ارتباط جمعی نیز از این قاعده مستثنی نیستند. لذا در کنار کارکردهای مثبتی چون آموزش، اطلاع‌رسانی، سرگرمی، کژکارکردهایی نیز برای خانواده و جامعه دارند. مظلوم: (۱۳۸۱) عوامل نابهنجاری را به دو بخش الف- عوامل درونی (جنس، میزان هوش و معلومات، اعتیاد به مواد مخدر و ...) ب- عوامل بیرونی (شرایط اقتصادی و اجتماعی، رسانه‌های ارتباط جمعی: سینما، تلویزیون و...) تقسیم کرده‌است (مظلوم، ۱۳۸۱: ۹۷-۹۹). در نتیجه یکی از عوامل مؤثر بر نابهنجاری‌های اجتماعی، رسانه‌های ارتباط جمعی می‌باشد "رسانه‌ها بی‌مها با در درونی‌ترین، تنهاترین و خلوت‌ترین محفل و زندگی شخصی افراد وارد شده، با انتشار اخبار جرم و جنایت فیلم‌ها و برنامه‌هایی که در آن زد و خوردهای هیجان‌انگیز، روابط نامشروع جنسی، خشونت، قتل، سرقت و... اثرهای ویران‌کننده و ناخوشایند در افراد جای می‌گذارند، روح عصیانگری و خشونت را در جوانان و نوجوانان می‌دمند و زمینه‌های نابهنجاری و ابتدال و مسخ‌شدگی را در

^۱ Anomie

^۲ Leon-Guerrero,